

Roman Chorób

Wyznaczniki rozwoju innowacyjnych powiązań integracyjnych w kontekście kreowania gospodarki opartej na wiedzy

Ekonomiczne Problemy Usług nr 112, 229-237

2014

Artykuł został opracowany do udostępnienia w internecie przez Muzeum Historii Polski w ramach prac podejmowanych na rzecz zapewnienia otwartego, powszechnego i trwałego dostępu do polskiego dorobku naukowego i kulturalnego. Artykuł jest umieszczony w kolekcji cyfrowej bazhum.muzhp.pl, gromadzącej zawartość polskich czasopism humanistycznych i społecznych.

Tekst jest udostępniony do wykorzystania w ramach dozwolonego użytku.

ROMAN CHORÓB

Uniwersytet Rzeszowski

WYZNACZNIKI ROZWOJU INNOWACYJNYCH POWIĄZAŃ INTEGRACYJNYCH
W KONTEKŚCIE KREOWANIA GOSPODARKI OPARTEJ NA WIEDZY¹

Streszczenie

W artykule dokonano identyfikacji oraz analizy czynników determinujących rozwój innowacyjnych powiązań integracyjnych w kontekście procesów związanych z wiedzą. Wiedza jako składnik kapitału intelektualnego stanowi kluczowy czynnik przewagi konkurencyjnej każdego przedsiębiorstwa. Korzyści płynące z efektywnie funkcjonujących struktur klastrowych sukcesywnie przyczyniają się do kreowania gospodarki opartej na wiedzy, co wpływa na wzrost konkurencyjności regionu i kraju.

Słowa kluczowe: gospodarka oparta na wiedzy, procesy integracyjne, innowacje, klastry.

Wprowadzenie

Współczesny rozwój cywilizacyjny związany jest z zaistnieniem gospodarki opartej na wiedzy (GOW), która staje się zasobem strategicznym na wszystkich szczeblach gospodarowania. Aktualnie to kapitał intelektualny, a nie materialny, ma kluczowe znaczenie w rozwoju organizacji i jest istotnym czynnikiem jej sukcesu na rynku.

Obecną gospodarkę określa się jako gospodarkę opartą na wiedzy – GOW (ang. *knowledge economy*). Wiedza i kompetencje stają się głównymi czynnikami przewagi konkurencyjnej przedsiębiorstw działających w dzisiejszych realiach

¹ Artykuł przygotowano w ramach realizacji projektu badawczego finansowanego ze środków Narodowego Centrum Nauki przyznanych na podstawie decyzji numer DEC-2011/01/D/HS4/03911.

gospodarczych, stąd też zarządzanie wiedzą (ang. *knowledge management*) staje się bardzo istotnym procesem biznesowym. Przed firmami staje zatem wyzwanie nauczenia się funkcjonowania w warunkach ekonomii wiedzy (Budzewicz-Guźlecka, Drab-Kurowska 2009, s. 39).

Znaczenie wiedzy na świecie systematycznie rośnie, staje się ona jednym z istotnych czynników decydujących o rozwoju współczesnych gospodarek. Podstawową rolę w tym kontekście odgrywa zarówno wiedza, jak i umiejętność jej wykorzystania do kreowania nowej wiedzy i generowania innowacji. Przykładem innowacyjnych powiązań integracyjnych, powstałych na bazie powyższych oddziaływań, są struktury klastrowe, których wspieranie jest obecnie uznawane za jedno z priorytetowych zadań służących podniesieniu innowacyjności gospodarki na poziomie europejski.

Zasadniczym celem niniejszego artykułu jest identyfikacja i analiza czynników determinujących rozwój innowacyjnych powiązań integracyjnych w kontekście procesów związanych z wiedzą. Szczególnie interesujący jest fakt, że w strukturach klastrowych występują jednocześnie relacje współpracy i konkurencji (kopetycja), które sprzyjają realizacji procesów związanych z wiedzą, a tym samym uruchamiają procesy innowacyjne. Z drugiej strony klastry uczestniczą czynnie w dynamicznym kreowaniu gospodarki opartej na wiedzy. Praca ma charakter teoretyczny i poznawczy, wzbogacona została danymi empirycznymi pochodzącymi z województwa podkarpackiego, a prowadzone aktualnie dalsze badania pozwolą na prezentację ich szczegółowych wyników w przyszłości.

1. Znaczenie wiedzy w kreowaniu gospodarki

Zdaniem P.F. Druckera wiedza to nie jeszcze jeden czynnik produkcji, uzupełniający tradycyjne czynniki, jak: ziemia, praca, kapitał, ale jedyny ważny współcześnie czynnik w przedsiębiorstwie. Wiedza stała się środkiem podstawowym, a nie pomocniczym – w opinii Druckera nadaje nowemu społeczeństwu zupełnie unikatowy charakter (Ziencik 2003, s. 94; Beyer 2011, s. 11). Ponadto zdefiniował on przedsiębiorstwo jako organizację skupiającą wysoko wykwalifikowanych specjalistów, określanych jako *knowledge workers* (Drucker 1999, s. 13–19). Pracownik wiedzy to taki, który wkłada w pracę to, czego się nauczył podczas systematycznej edukacji, w odróżnieniu od pracownika, który wkłada w pracę siłę fizyczną lub umiejętności manualne.

Kluczowym problemem gospodarki opartej na wiedzy jest poznanie oraz określenie mechanizmów oddziaływania na przemiany i rozwój gospodarki. Do podstawowych składników GOW należy zaliczyć zarządzanie procesami gospodarczymi oraz umiejętne kierowanie ludźmi na wszystkich szczeblach, wymuszające efektywność oraz stymulujące innowacyjność i rozwój (Skrzypek 2011, s. 273).

GOW wyróżniają charakterystyczne cechy, do których należą m.in.: zmienność bliższego i dalszego otoczenia, konieczność zdobywania i wykorzystywania wiedzy, potrzeba przemiany społeczeństwa przemysłowego w informacyjne, uzależnienie zdolności przeżycia organizacji od dostępu do informacji oraz umiejętnego ich przetwarzania i adaptacji do zmian, ponadto konieczność globalnego spojrzenia na gospodarkę, rynek, ochronę środowiska oraz dostrzeżenie rosnącej roli zasobów niematerialnych, tj. wiedzy, kapitału intelektualnego oraz informacji (Skrzypek 2009, s. 34–46).

Należy ponadto podkreślić, że dla rozwoju GOW konieczny jest wzrost poziomu edukacji społeczeństwa w krajach wysoko rozwiniętych, postępujący proces internalizacji gospodarek poprzez wzrost handlu usługami w skali międzynarodowej oraz rozwój i szeroka dystrybucja technologii informacyjnych i telekomunikacyjnych. W warunkach GOW ważnymi czynnikami sukcesu są ponadto umiejętności, doświadczenie, zasoby, pasja oraz świadomość celu. GOW to gospodarka, w której wiedza traktowana jest jako czynnik kształtujący strukturę produkcji i postęp gospodarczy na etapie zaawansowanego rozwoju społeczno-gospodarczego (Skrzypek 2009, s. 274–275).

W warunkach GOW istotnego znaczenia nabiera zagadnienie zarządzania informacją/wiedzą, które winno prowadzić do wzrostu wartości dodanej. Według M.E. Portera wartość dodana to suma kosztów wykonania działań wartościowych i marży (Porter 2006, s. 66). Działania wartościowe obejmują działania podstawowe i pomocnicze. Działania podstawowe służą fizycznemu wytworzeniu produktu oraz przekazaniu go klientom i obejmują: logistykę wewnętrzną, działania operacyjne, logistykę zewnętrzną, marketing, sprzedaż oraz serwis. Działania pomocnicze obejmują zaopatrzenie, rozwój technologii, zarządzanie zasobami ludzkimi, zarządzanie infrastrukturą firmy i powinny wspomagać działania podstawowe. Osiągnięcie wysokiej wartości dodanej jest możliwe, gdy przedsiębiorstwa posiadają dobrze skoordynowane procesy (Skrzypek, Hofman 2010, s. 46–50).

Wprowadzenie zarządzania wiedzą w przedsiębiorstwie, oprócz pozytywnego oddziaływania na procesy zachodzące w gospodarce, pozwala m.in. na:

- poprawę komunikacji,
- przyspieszenie procesu decyzyjnego,
- wzrost innowacyjności przedsiębiorstwa,
- przyspieszenie tworzenia bogatej oferty produktowej,
- skrócenie czasu rozwiązywania kluczowych problemów,
- poprawę efektywności działania firmy na rynku,
- poszerzenie kompetencji i wiedzy pracowników.

Zarządzanie wiedzą jest rozwiązaniem pozwalającym przedsiębiorstwom na osiągnięcie przewagi konkurencyjnej. Jednakże firmy muszą liczyć się ze sporymi nakładami finansowymi niezbędnymi do stworzenia odpowiedniej infrastruktury teleinformatycznej oraz działaniami związanymi ze szkoleniami i doksztalcaniem

kadry. Albowiem przewaga konkurencyjna będzie możliwa do uzyskania wówczas, gdy nastąpi odpowiedni dobór pracowników, którym stworzy się warunki do rozwoju oraz dostępu do najnowszych technik transferu wiedzy i informacji.

2. Determinanty i korzyści funkcjonowania struktur klastrowych

Z uwagi na fakt, że definicje klastra (grona, wiązki przemysłowej) w różnych przekrojach i odniesieniach były już wielokrotnie prezentowane w dostępnej literaturze przedmiotu, jak również ze względu na ograniczoną objętość, w niniejszym opracowaniu zrezygnowano z ich przytaczania, a skupiono się jedynie na krótkim przeglądzie idei klasteringu, determinantach oraz walorach płynących z ich funkcjonowania.

Klaster, w kontekście zagadnień związanych z wiedzą, jest specyficzną strukturą nie tylko ułatwiającą przepływ informacji, ale nadto sprzyjającą procesom uczenia się, a także pobudzającą innowacyjność. Jego potęgą jest konsekwencja powiązań oraz współpracy różnych instytucji i organizacji, m.in. ośrodków naukowych, jednostek badawczo-rozwojowych uczelni wyższych, instytucji finansowych, a także organizacji otoczenia biznesu. Tak duża koncentracja różnych i nietypowych jednostek z reguły wyzwala istotny potencjał innowacyjny, który jest rezultatem współpracy i kompilacji różnych źródeł wiedzy.

Współcześnie występowanie klastrów jest zauważalne właściwie we wszystkich sferach gospodarki. Czynnikiem umożliwiającym tworzenie struktur klastrowych są m.in. (Dobrzański 2010, s. 32):

- potencjał finansowy firmy,
- perspektywy rozwoju powiązań między przedsiębiorstwami,
- ocena aktualnej sytuacji w zakresie rozwoju klastra,
- planowana strategia rozwoju,
- zdolność do tworzenia nowych miejsc pracy,
- zdolność do adaptacji nowych technik i materiałów, w tym powiązania z organizacjami naukowo-badawczymi.

Mając na uwadze rozwój struktur klastrowych, uzasadnione jest wzmacnianie interakcji pomiędzy trzema kluczowymi sferami gospodarki, tj. przedsiębiorstwami, sferą badań i nauki oraz władzami lokalnymi i regionalnymi. Owe powiązania wertykalne lub horyzontalne pomiędzy wymienionymi sferami gospodarki, obok koncentracji przestrzennej oraz jednoczesnej kooperacji i konkurencji, decydują o niezwykłości klastra jako innowacyjnej struktury.

Z przeprowadzonych przez R. Voyera badań wynika, że o sukcesie klastra decyduje spełnienie następujących warunków (Wojnicka i in. 2006, s. 51):

- rozpoznanie przez liderów lokalnych i regionalnych potencjałów przemysłu opartego na wiedzy,

- identyfikacja i wspieranie mocnych stron regionu,
- usprawnianie działań lokalnych i regionalnych liderów oraz lobbing na rzecz innowacji technologicznych,
- rozwój przedsiębiorczości i jej najlepszych praktyk,
- występowanie różnorodnych form finansowania inwestycji,
- sprawne współdziałanie sieci formalnej i nieformalnej informacji,
- występowanie instytucji badawczych i edukacyjnych,
- posiadanie długookresowej, stabilnej strategii skupionej wokół jednoznacznego celu.

Przeprowadzone przez Ch. Ketelsa i Ö. Sölvella badania inicjatyw klastrowych w dziesięciu krajach – nowych członkach UE – wskazują na rosnące zainteresowanie tą formą rozwoju przedsiębiorstw we wszystkich analizowanych krajach (Ketels, Sölvell 2007, s. 15–18). W cytowanym raporcie autorzy wskazują, że wynika to z przekonania, że podobnie jak w USA i „starych” krajach unijnych również w Polsce struktury klastrowe mogą przyczynić się do aktywizacji gospodarki regionalnej. Przesłanką takiego stanowiska w odniesieniu do wymienionych krajów może być to, że inicjatywa klastrowa (Sosnowska, Łobejko 2009, s. 334–335):

- jako coś nowego, może stać się pociągająca dla społeczeństwa i władz regionalnych,
- może przyczynić się do zintegrowania działań biznesu i władz różnych szczebli,
- będzie wpływać na wzrost konkurencyjności firm dzięki koncentracji działalności,
- przyczyni się do wzrostu geograficznej specjalizacji regionów.

Wymienieni autorzy sądzą ponadto, że wpływ klastrów na gospodarkę regionu będzie można obserwować za pomocą następujących wskaźników: wzrostu zatrudnienia, zwiększenia eksportu, kreacji wartości dodanej oraz wzrostu poziomu technologicznego. Przedmiotem obserwacji, jak się wydaje, powinien być również wpływ na konkurencyjność przedsiębiorstw, zmiana warunków społeczno-ekonomicznych oraz wpływ na poziom życia społeczeństwa w badanych regionach.

3. Oddziaływanie klastrów na kreowanie gospodarki wiedzy

Koncepcja klastra zyskała bardzo szybko ogromną popularność zarówno wśród teoretyków, jak i praktyków gospodarczych, polityków czy strategów. Zakłada się, że pomoc w zakresie tworzenia klastrów powinna skupiać się na działaniach wspierających kreowanie powiązań pomiędzy samym biznesem, nauką czy instytucjami okołobiznesowymi. W gospodarce opartej na wiedzy wsparcie to jest tym bardziej istotne, iż klastry umożliwiają dyfuzję wiedzy i transfer informacji dotyczących nowych rozwiązań innowacyjnych ze sfery B+R do przedsiębiorstw

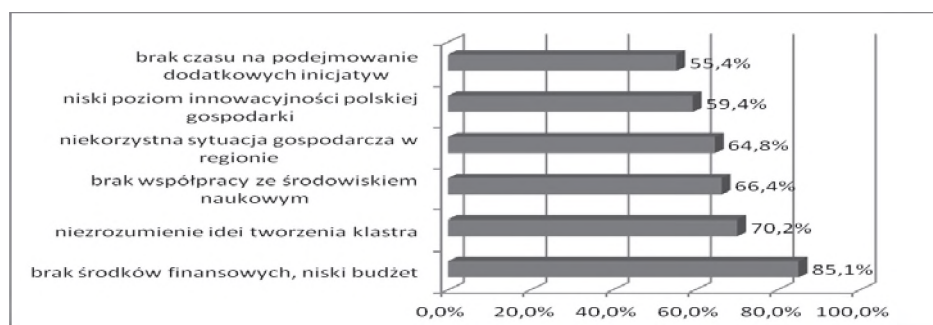
i mają bezpośredni wpływ na poprawę konkurencyjności gospodarki, a tym samym poszczególnych przedsiębiorstw. Kluczowym zagadnieniem staje się w tym przypadku opracowanie strategii wsparcia działań na rzecz wzrostu innowacyjności, bowiem poprawa konkurencyjności polskich firm, a przez to i gospodarki, bez konkretnego wsparcia nie będzie po prostu możliwa (Rosa 2008, s. 71).

Współczesne, dynamicznie zmieniające się otoczenie wymusza odejście od dotychczasowych paradygmatów konkurencji opartej wyłącznie na rywalizacji, a przejście do koncepcji konkurencji opartej na współdziałaniu. Uzyskany efekt synergii pozwala efektywniej wykorzystać potencjał każdego z podmiotów klastra, przyczyniając się do ogólnego wzrostu poziomu generowanej wiedzy i innowacji. Te, a także szereg innych korzyści płynących z działania w klastrze sukcesywnie przyczyniają się do realizacji głównych postulatów budowania gospodarki opartej na wiedzy, tym samym wpływając na zwiększenie konkurencyjności regionu i całego kraju.

Pozytywny wpływ struktur klastrowych na otaczającą je gospodarkę jest związany z szeregiem różnorodnych czynników. Klaster jest miejscem, w którego zasobach znajdują się wyspecjalizowane czynniki produkcji, z których najważniejsze znaczenie ma wiedza (i powstałe w jej wyniku innowacje) oraz wysokiej jakości kapitał ludzki. Włączenie MŚP w strukturę klastra prowadzi do ich wyższej specjalizacji i efektywności funkcjonowania, dzięki pośredniej realizacji korzyści skali. Występowanie rozbudowanych sieci produkcji składających się z wyspecjalizowanych poddostawców i kooperantów jest interesującym przykładem systemu organizacji produkcji w oparciu o sektor MŚP – jakkolwiek często jest on skupiony wokół jednego lub kilku dużych przedsiębiorstw. Klastry w pozytywny sposób wpływają na powstawanie w regionie nowych podmiotów gospodarczych oraz tworzenie kultury innowacyjności i przedsiębiorczości. Klaster jest atrakcyjnym miejscem lokalizacji dla bezpośrednich inwestycji zagranicznych (BIZ) oraz atrakcyjnym rynkiem pracy przyciągającym wykwalifikowanych pracowników, co dodatkowo zwiększa jego konkurencyjność (Dzierżanowski i in. 2011, s. 27–28).

Podmioty w ramach klastra korzystają z przenikania się różnych systemów regionalnych – gospodarczego, społecznego i instytucjonalnego. Elementy takie jak: reputacja, wzajemne zaufanie, wspólna płaszczyzna dyskusji znacząco ułatwiają prowadzenie biznesu. Przepływ wiedzy w ramach klastra jest uzależniony od zaufania między partnerami. Zaufanie to może być jednak rozwijane poprzez częste bezpośrednie kontakty, które są stymulowane przez aktywność organizacji klastrowych. Promując sieciowanie i współpracę, z upływem czasu inicjatywy klastrowe wykształcają szereg norm, instytucji, sieci między uczestnikami, które ułatwiają działalność w ramach klastra, nie zaburzając zasad konkurencji rynkowej (European Commission 2007).

Bazując na powszechnej opinii przedsiębiorców², najistotniejszym ograniczeniem w rozwoju klastrów (rys. 1) są bariery finansowe (85,1% odpowiedzi) oraz niezrozumienie idei tworzenia klastra (70,2% odpowiedzi). Na dalszych pozycjach uplasowały się takie ograniczenia, jak: brak współpracy ze środowiskiem naukowym, niekorzystna sytuacja gospodarcza w regionie, niski poziom innowacyjności polskiej gospodarki oraz brak czasu na podejmowanie dodatkowych inicjatyw.

Rys. 1. Bariery rozwoju klastrów w opinii przedsiębiorców

Źródło: opracowanie własne na podstawie pilotażowych badań ankietowych.

Odnosząc się natomiast do wcześniejszych stwierdzeń związanych z zaufaniem między partnerami układu integracyjnego, należy zauważyć, że według opinii ekspertów w problematyce klastrów bardziej istotne niż problemy finansowe są bariery kulturowe i mentalne, tj. niska skłonność do współpracy i zakorzeniona w polskim społeczeństwie nieufność w stosunku do współobywateli. Jest to spowodowane częściowo dziedzictwem gospodarki centralnie planowanej, relatywnie krótkim okresem rozwoju sektora przedsiębiorstw prywatnych oraz dominacją błędnie pojmowanej kultury konkurencyjnej, która nie dostrzega w kooperacji szans na wspólną ekspansję. Jest to związane z niskim stopniem zaufania między partnerami gospodarczymi, jak również zwykłymi obywatelami (Kowalski 2013, s. 184–185).

Podsumowanie

Przedsiębiorcy, w tym skupieni w strukturze klastrów, są jednomyślnie przekonani, że wiedza jako składnik kapitału intelektualnego stanowi kluczowy czynnik przewagi konkurencyjnej. Ponadto docenia się fakt, że to właśnie wiedza ma zasadniczy wpływ na kreowanie wartości ekonomicznej. W przedsiębiorstwach zaczyna panować przekonanie, że aby osiągnąć przewagę konkurencyjną w warun-

² Badania pilotażowe przeprowadzono w 2013 roku wśród przedsiębiorców skupionych w Podkarpackim Klastrze Rolno-Spożywczym.

kach gospodarki opartej na wiedzy, nie wystarczy tylko usprawnić procesy wewnętrzne organizacji, niezbędna jest ciągła współpraca ze wszystkimi partnerami biznesowymi. Podkreśla się znaczenie dyfuzji wiedzy i transferu technologii dla poprawy innowacyjności, a przez to i konkurencyjności firmy. Efektywny przepływ wiedzy i informacji między partnerami staje się celem nadrzędnym w skutecznym zarządzaniu przedsiębiorstwem. Na uwagę zasługują również zauważalne pozytywne działania w skali mezo czy makro ukierunkowane na budowanie gospodarki opartej na wiedzy. Przykładem tego typu skondensowanych działań są chociażby regionalne sieci partnerskie funkcjonujące w formie struktur czy inicjatyw klastrów.

Literatura

- Beyer K. (2011), *Wiedza jako kluczowy zasób w Nowej Gospodarce*, Studia i Prace Wydziału Nauk Ekonomicznych i Zarządzania Uniwersytetu Szczecińskiego nr 21, Szczecin.
- Budziejewicz-Guźlecka A., Drab-Kurowska A. (2009), *Zarządzanie wiedzą w dobie Nowej Gospodarki*, w: *Rynki przesyłu i przetwarzania informacji. Stan obecny i perspektywy rozwoju*, cz. II, Zeszyty Naukowe Uniwersytetu Szczecińskiego nr 544, Ekonomiczne Problemy Usług nr 35, Szczecin.
- Dobrzański K. (2010), *Klasy jako forma współpracy w warunkach globalizacji*, w: *Skrzynka narzędziowa menedżera*, red. H. Witczak, Zeszyty Naukowe nr 148, Wyd. Uniwersytetu Ekonomicznego w Poznaniu, Poznań.
- Drucker P.F. (1999), *Spółczesność postkapitalistyczna*, Wyd. Naukowe PWN, Warszawa.
- Dzierżanowski M., Rybacka M., Szultka S. (red.) (2011), *Rola klastrów w budowaniu gospodarki opartej na wiedzy*, Gdańsk–Szczecin.
- European Commission (2007), *Innovation Clusters in Europe, A statistical analysis and overview of current policy support*, DG Enterprise and Industry Report.
- Ketels Ch., Sölvell Ö. (2007), *Clusters in the EU-10 new member countries*, Europe Innova [on-line] <ftp://ftp.cordis.europa.eu/pub/innovation-policy/studies/docs/studies/eucluster.pdf>.
- Kowalski A.M. (red.) (2013), *Znaczenie klastrów dla innowacyjności gospodarki w Polsce*, Oficyna Wydawnicza SGH w Warszawie, Warszawa.
- Porter M.E. (2006), *Przewaga konkurencyjna. Osiąganie i utrzymywanie lepszych wyników*, Wyd. Helion, Gliwice.
- Rosa K. (2008), *Klaster jako forma powiązań przedsiębiorstw w gospodarce opartej na wiedzy*, w: *Zarządzanie*, red. A. Chodyński, Zeszyty Naukowe Wyższej Szkoły Humanitas nr 1, Oficyna Wydawnicza „Humanitas”, Sosnowiec.

- Skrzypek E. (2011), *Gospodarka oparta na wiedzy i jej wyznaczniki*, w: *Nierówności społeczne a wzrost gospodarczy. Społeczeństwo informacyjne – regionalne aspekty rozwoju*, red. M.G. Woźniak, Zeszyty Naukowe Uniwersytetu Rzeszowskiego nr 23, Rzeszów.
- Skrzypek E., Hofman M. (2010), *Zarządzanie procesami w przedsiębiorstwie. Identyfikacja, pomiar, usprawnianie*, Oficyna Wolters Kluwer Business, Warszawa.
- Skrzypek E. (red.) (2009), *Kapitał intelektualny w organizacji*, Wyd. UMCS w Lublinie, Lublin.
- Wojnicka E., Klimczak P., Wojnicka M., Dąbrowski J. (red.) (2006), *Perspektywy rozwoju małych i średnich przedsiębiorstw wysokich technologii w Polsce do 2020 roku*, PARP, Warszawa.
- Ziencik P. (2003), *Wiedza w przedsiębiorstwie*, „*Ekonomika i Organizacja Przedsiębiorstw*”, nr 3.

**DETERMINANTS OF DEVELOPMENT
OF INNOVATIVE LINKAGE INTEGRATION
IN THE CONTEXT OF CREATING THE KNOWLEDGE-BASED ECONOMY**

Summary

In this paper made the identification and analysis of factors determining the development of innovative integration links in the context of processes associated with knowledge. Knowledge as a component of intellectual capital is a key factor in the competitive advantage of each company. The benefits of effective functioning of cluster structures gradually contribute to the creation of a knowledge-based economy, which increases the competitiveness of the region and the country.

Keywords: knowledge-based economy, integration processes, innovation, clusters.

Translated by Roman Chorób